ئەدەبیاتی گێڕانەوە لەناو مێژوودا (حەلیم یوسف) بە نموونە ... غەمگین بۆڵی

ئەدەبیاتی گێڕانەوە ڕەگێکی قووڵی هەیە بە ڕابردووەوە، وەلێ ئەوەی لە ڕێگەی ئەدەبیاتی گێڕانەوەوە دەنووسرێتەوە، تەواو جیاوازە لە گێڕانەوەیەکی مێژوویی. تۆمارکردنی مێژوو ئەوەندەی نووسراوێکی ستایشئامێز و پیاهەڵگوتن و دروستکردنی کارەکتەری پاڵەوانی جەنگە، ئەوەندە خەریکی دیوە جوانەکانی مێژووی نەتەوەیی و مرۆیی نییە، یان ئەوەندە خەریکی دیوە شاراوەکان نییە. بۆیە زۆرجار ئەوەی بە مێژوو ناکرێت، بە ئەدەبیات دەکرێت. ئاخر زۆربەی جاران نووسینەوەی لاپەڕەکانی مێژوو لە پێناو مێژوودایە، مێژوویەك ڕووت و بەبێ هیچ ئێستیتیکایەکی هونەری. ئەوە جگە لەوەی زۆرجارانیش لەناو مێژوودا غەدری گەورە دەکرێت لەسەر وەختی تۆمارکردندا. بۆ نموونە: لە تۆمارکردن و نووسینەوەی مێژوودا هەرگیز باس لە ئازایەتی و جوامێری سەربازێك، یان پێشمەرگەیەك ناکرێت، بەڵکو هەمیشە گێڕانەوە و تۆمارکردنەکە لە ڕێگەی پێشەوا و سەرۆکەکەوە دەبێت. مێژوو نووسراوێکی شانازییە بۆ دەوڵەت و سەرۆك و نەتەوەیەك، وەلێ نووسراوی ئەدەبی شانازییە بۆ هەموو کەسێك. چۆن ئەدەبیاتی گێڕانەوە وەك نووسراوی مێژوویی دەستەمۆ ناکرێت و هەمیشە لە هەوڵی هەڵفڕینە، هەمیشە دەیەوێت سنوورەکان ببەزێنێت و بچێتە ئاسمانی دەوڵەتێکی دیکە، دەیەوێت لە ڕێگەی ئیستیتیکای نووسینەوە جوانی نیشانی سەرۆکەکان بدات، گەرەکیەتی ببێتە موڵکی هەموو نەتەوەیەك.

دیارە جیاوازییەکانی نێوان مێژوو و ئەدەبیات زۆرن، وەلێ خاڵێکی بنەڕەتی کە لە یەکیان جیا دەکاتەوە ئەوەیە: مێژوو باس لە شتێك دەکات کە ڕووی داوە، وەلێ زۆرجار ئەدەبیات باس لە شتێك دەکات کە دەشێت ڕووبدات. لە نووسینەوەی مێژوودا گرینگ نییە زمانی نووسین و هونەری جوانیناسی، بەڵکو ئەوەی گرینگە ستایشکردنی جەنگەکان و شانازیکردنی نەتەوە و تاکەکانیەتی بە سەرکردەکانیان. وەلێ لە ئەدەبیاتدا بە بەتایبەت لە ئەدەبیاتی گێڕانەوەدا، ئەوەی گرینگە زمانێکی تۆکمەی گێڕانەوەیە، چیرۆکێکی نایابە، …هتد. ئەوەی ئێمە لێرەدا دەمانەوێت لەبارەیەوە بنووسین، ئیشکردنی ئەدەبیاتی گێڕانەوەیە لەناو مێژوودا، دیارە لە هەردووکیاندا بەریەککەوتنێك هەیە کە گێڕانەوەی ڕۆژانی ڕابردووە، یان تۆمارکردنی زەمەنێکە.

واتە: هەم لە نووسینەوەی مێژوودا و هەمیش لە ئەدەبیاتی گێڕانەوەدا، دەگەڕێنەوە ڕابردوو. دیارە مێژووی کوردیش لەم لایەنانەوە پشکی شێری بەرکەوتووە، چۆن زۆربەی ئەو سەرچاوانەی کە هەن و لەبارەی مێژووی کوردەوە نووسراون، لەلایەن کەسانی بیانییەوە بوونە. بۆیە بەبڕوای من دووبارە دەستبردن بۆ نووسینەوەی ئەو مێژووە، باشترین ڕێگەیە و شێوازێکی نووسین، ئەدەبیاتی گێڕانەوەیە. دیارە نووسەرانی ئێمەیش درکیان بەم بۆشاییە گەورانە کردووە، بۆیە نووسەرانێك بە پرۆژەی بەردەوام کار لەسەر پڕکردنەوەی ئەم بۆشاییە گەورەیە دەکەن. یەکێك لەو نووسەرانەیش (حەلیم یوسف)ە.

حەلیم یوسف نووسەرێکی ڕۆژئاوای کوردستانە و خەڵکی شاری عامودێیە و ئێستا لە وڵاتی ئەڵمانیا دەژیت. ئەم نووسەرە خاوەن بەرهەمگەلێکە، وەلێ لەم چەند ساڵەدا بەرهەمەکانی لە کرمانجییەوە کرانە سۆرانی. پێشتر وەك ناو، تەنیا جارێك چیرۆکێکم بینی لە یەکێك لە ژمارەکانی گۆڤاری (ڕامان)دا بڵاوکرابۆوە. بۆیە دووبارە بەرکەوتنم بە ناو و بەرهەمی حەلیم یوسف نائاشنا نەبوو. وەك خۆشی ئاماژەی بە دەستەواژەی (نووسەری نیوەکورد) دەکات، کە هەتا نووسەرانی کوردی سۆرانینووس بە کرمانجی نەخوێنرێنەوە و نووسەرانی کوردی کرمانجینووسیش بە سۆرانی نەخوێنرێنەوە، نابنە نووسەری کورد. بۆیە پتەوکردنی ئەو پردە، پتەوکردنی کولتووری کوردییە و باشترین خزمەتێکە ئێمە بە نووسەرانی نیوەکوردی دەکەین.

کاتێك ماسییەکان تینوو دەبن:

ئەمە ناونیشانی ڕۆمانێکی ڕۆماننووس حەلیم یوسفە و لە ڕێگەی کارەکتەرێکەوە بەناوی (ماسی)یەوە، خۆڕاگری شەڕڤانەکان و ژیان و مەینەتی و دژوارییەکانی گەریلاکان دەگێڕێتەوە. ڕۆماننووس لە ڕێگەی (گێڕەرەوەوە) تەکنیکێکی جوانی بۆ هونەری گێڕانەوەی بەکارهێناوە. کاتێك دەرگەیەکی کۆن دەبێتە گێڕەرەوە، یان نووشتەیەکی بن هەنگڵ، یان سەگێك، یان کڵاوێك، یان قەڵەمێك ...هتد. واتە لە هونەری گێڕانەوەکە ئەوەندە ورد و هۆشیارانە گێڕەرەوەی دروست کردووە، کە خوێنەر بە جۆرێك کەمەندکێش دەکات، زۆرجار بڕوا بەوە دەکات کە بەردێك لە شاخە سەختەکانی کوردستان بۆ گێڕانەوەی واقیعی ژیانی گەریلاکان دێتەگۆ. ڕۆماننووس ئەگەرچی ئەو هەموو گێڕەرەوە لەناو ڕۆمانەکە دروست دەکات، وەلێ بە شێوەیەکی ئەوەندە تۆکمە و هونەرییانەیە کە خوێنەر هەست بە بێزاری و پچڕانی ڕووداوەکان

ناکات. چۆن لەناو هەموو چیرۆکەکەدا واقیعێك هەیە کە بوونی کوردە. واتە بوونی ئەو مێژووەیە کە گەلی کورد خەباتی بۆ دەکات.
مێژوویەکی بریندار و خوێنبەر ڕێیشتوو. ئەو مێژووەی کە تێنووە و خەبات و تێکۆشان دەکات بۆ ئاوی سەربەخۆیی. دیارە ڕۆمانووسیش بە مەبەست پەیڤی(تێنوو)ی بەکارهێناوە و دەیەوێت وەك ڕەمزێك بەکاری بهێنێت بۆ گەیشتن بەو ئاوە. زۆرجارانیش بۆ مەینەتی و ئەو ناخۆشیانەیە کە گەریلاکان لە شاخە سەختەکان بەسەری دەبن. ڕۆمانووس هێندە ورد و قووڵ چۆتە ناو ڕووداوەکانەوە کە هەرگیز لە مێژوودا وەها باس ناکرێت. ئاخر مێژوو ناتوانێت ئەو هەموو وردەکاریانەی ناو جەنگ باس بکات، یان باسی گەریلایەك بکات بەدرێژایی وەرزی زستان لە ژێرزەمینێك، یان هەڵگرتنی قووی ئاوەتەماتە، یان بوونی ئەڤینێکی ڕاستەقینە لەناو شەڕدا. ئەوانە بۆ مێژوونووس سەختە و مێژوونووس ناتوانێت هێندە ورد بچێتە ناو قووڵایی ڕووداوەکانەوە، یان لەناو دڵی کارەکتەرەکاندا دابنیشێت و هەستەکانیان بخوێنێتەوە. بۆیە دەشێت ئەم ڕۆمانە بەشێك بێت لە مێژووی نەبەردی و قارەمانیەتی گەریلاکان، کە بڕواناکەم هەرگیز لە نووسینەوەی مێژوودا، وەها ورد و جوان بێتە بەرباسەوە.

ژنانی نهۆمە بەرزەکان:

ئەوەیان ناونیشانی کۆمەڵە چیرۆکی حەلیم یوسفە و دووەمین کتێبی چاپ و بڵاوکراوەیەتی و لەدوای بڵاوبوونەوەی کۆمەڵە چیرۆکی (پیاوی ئاوس)ەوە دێت. ژنانی نهۆمە بەرزەکان لە پێنج چیرۆك پێکهاتووە: "ئەڤینی سەرکرمێ- لەداردانی لووتێك- سەردێڕی نووسین- لاشەیەکی خۆبۆغزێن (بەشێك لە ڕۆمانێکی ونبوو)- ژنانی نهۆمە بەرزەکان." بەگشتی ئەم کتێبەیش باس لە مێژووی کورد دەکات و لەناو مێژوویەکی کۆندا چیرۆك دروست دەکات، یان مێژوویەکی کۆن و دەمامکدار دەهێنێت و لەگەڵ مێژوویەکی دیکەدا لێکیان دەدات و چیرۆکێکی تازەیان لێ دروست دەکات. ئەوەی لەناو هەموو چیرۆکەکانیش وەك خەتێکی گشتگیر دەبینرێت، نەهامەتی و ناخۆشییەکانی نەتەوەکەیەتی کە نەتەوەی کوردە. لە چیرۆکەکاندا ژیان و دۆخی خەڵك و مێژووی بەجێماو و تۆمارنەکراوی ئەو ڕۆژانە بوونەتە کەرستەی نووسین و چیرۆکەکانی. واتە بوونی دوو ڕۆژگاری لە یەکتر دوور بە یەکەوە گرێ دەدات و لە ڕێگەی هونەرێکی جوانی گێڕانەوەوە، دەیگێڕێتەوە و دەیکاتە چیرۆکێکی پڕ ڕەهەندی نەتەوەیی. لێرەدا دەمەوێت باسی چیرۆکەکان بکەم و هەر چیرۆکەی بە جیا، بە کورتی لەبارەیەوە هەڵوەستە دەکەم و ڕوانگە مێژوویەکەشی دەخەمە بەر ڕۆشنایی نووسینەوە.

ئەڤینی سەرکرمێ:

ئەم چیرۆکە ئەوەندە ئیشکردنە لەناو مێژوو و نیشاندانی مەینەتییەکانی گەلی کورد، ئەوەندە باسی کارەکتەر و ڕۆژگار نییە. یان ئەوەندەی ئەو ئەڤینەی کە هاتۆتە بەر گێڕانەوەوە ئەڤینێکی نەتەوەیی و خاك و خۆڕاگرییە، ئەوەندە ئەڤینی ئافرەت و سامان و دەستەڵات نییە. ئاخر حەلیم یوسف ئەوەندە ڕاستگۆیانە باسی ئەو ئەڤینە دەکات، کە خوێنەر ناتوانێت لەسەر دێڕەکانی نەوەستێت: " من پێش دوو هەزار و شەش سەد ساڵ مردبووم. کاتێك کە هەڵوەدای ئەڤینی خاك بووم، دەستم بە خواردنی خۆڵ کرد".

لەداردانی لووتێك:

ئەم چیرۆکەیش لە هەوڵێکی چڕدایە بۆ گێڕانەوەی چیرۆکێك لەناو چەند پارچە چیرۆکێکی کۆن و پەراوێز. کە هەموو ڕووداوەکان بە تەنافێك بەستراونەتەوە، کە بوونی لووتێکی گەورەیە. کە ئەمەیش هەم وەك سیمبووڵ بەکارهاتووە، هەمیش وەك گەڕانەوەیەك بۆ مێژوو. ئەو ڕووداوە مێژووییانەیش لە چوارچێوەی چیرۆکدا بەرجەستە بوونە و خەم و ناسۆری و نەهامەتییەکانی تاکی ڕۆژهەڵات و مرۆڤی کوردی و خاکی داگیرکراو نیشان دەدەن، کە ئەمەیش ڕوونە کە بوونی نەتەوەی کورد بە درێژایی مێژوو باجی بۆ دەدات و لە هەوڵ و تێکۆشانەکانی بەردەوامە بۆ گەیشتن بە ئامانجەکە.

سەردێڕی نووسین:

ئەم چیرۆکە ڕاستەوخۆ ئیشی لە دیوێکی شاراوەی ژیانی ئەحمەدی خانی (نووسەری داستانی مەم و زین) کردووە، هەموو چیرۆکەکەیش زەقکراوەتەوە بۆ نیشاندانی مێژوویەکی پڕ برین، کە مێژووی کوردە و ئەم مێژوویەش بە دەستی نەیارانەوە بەردەوام بریندار کراوە و چڤاتی کورد بەم هۆیانەوە خوێنی لەبەر ڕۆیشتووە.
دیارە لەسەروەختی خوێندنەوەی ئەم چیرۆکەدا، ڕۆمانی (میرنامە)ی ڕۆماننووسی کورد (جاندۆست)م بیرکەوتەوە، وەلێ هیچ یەکێکیان وەك ئەوەی دیکە نەبوون و هەردووکیان بە شێواز و دیگەی جیاواز و تایبەتی خۆیانەوە ژیانی ئەحمەدی خانییان گێڕاوەتەوە و ڕووداوەکانیشیان موتوربە کردوون بە نەهامەتی و ناسۆرییەکانی کورد و خەمی کوردبوون.

لاشەیەکی خۆبێغزێن – (بەشێك لە ڕۆمانێکی ونبوو)

یەکێك لە چیرۆکە تایبەتەکانی نێو ئەم کۆمەڵە چیرۆکەیە، چۆن نووسەر دەستی بۆ بابەتێکی زۆر هەستیاری نێو مێژووی کورد بردووە، کە ئەویش گوشتاری ئەرمەنییەکانە لەلایەن کۆمەڵێك کوردی بە کرێگیراوی دەستی تورك. نووسەر لە ڕێگەی ئەم بابەتە هەستیار و مێژووە ڕەشەی کوردەوە، دەیەوێت لە ڕێگەی چیرۆکی ئەڤیندارییەوە بڵێت: کورد گەلێکی خوێنڕێژ نییە، بەڵکوو گەلێکە پڕە لە خۆشەویستی و ئەڤین. بۆیە لە ڕێگەی ئەڤینداری کوڕێکی کورد و کچێکی ئەرمەنی، دەیەوێت تیماری بەشێکی بچووکی ئەو برینە گەورەیەی مێژووی ئەرمەنەکان بکات. هەروەها ئەوەیش بڵێت کە ئەڤینداری هیچ سنوور و ئایین و نەتەوەیەك ناناسێت و کورد بە تەنیا بڕوای بە ئەڤین هەیە.

ژنانی نهۆمە بەرزەکان:

ئەم چیرۆکە ئەگەرچی ڕەهەندی جیاوازی هەیە و ئێمەیش دەمانەوێت باسەکەمان مێژوویی بێت و باس لە گێڕانەوەی مێژوو بکەین بە زمانی ئەدەبیات، یان باسی ئەدەبیاتی گێڕانەوە بکەین لەناو مێژوودا. بۆیە تەنیا ڕۆشنایی دەخەینە سەر ئەو لایەنە.
ئەم چیرۆکە باسی ژیانی سترانبێژی کورد محەمەد شێخۆ دەکات و لە ڕێگە مەینەتی و ئازارەکانی ئەو هونەرمەندەوە، نەهامەتی و ئازاری کورد باس دەکات. واتە ژیانی محەمەد شێخۆ بەهانەیەکە بۆ نیشاندانی ئازاری مرۆڤی کورد، کە بێگومان دواجار محەمەد شێخۆیش تاکێکی کوردە و نموونەی هەزاران کوردی دیکەیە کە لەناو نەهامەتی و ئازاری کوردبوون دەژین.

پەراوێز و سەرچاوە:

1- کاتێك ماسییەکان تینوو دەبن – ڕۆمان – حەلیم یوسف – وەرگێڕانی: سەڵاحەدین بایەزیدی. لە بڵاوکراوەکانی ڕۆشنبیری و هونەریی ئەندێشە – چاپی یەکەم: 2015.
2- ژنانی نهۆمە بەرزەکان – چیرۆك – حەلیم یوسف – وەرگێڕانی: فەرهاد چۆمانی. لە بڵاوکراوەکانی ڕۆشنبیری و هونەریی ئەندێشە – چاپی یەکەم: 2017.